

A TÁBOROZÁS ÉS A HIDDEN EXTRACURRICULUM

Ádám NAGY¹

ABSTRACT

The camp pedagogy and the hidden extracurriculum

What can we consider as a camp today? What are the basics of pedagogy of camps, which part of educational science are closely related to it? How can camps be classified?

Summarizing these unique features, to camp is a multi-day, intense (1), off-site, leisure-time program (2) with a covert impact, including a pedagogical goal (3).

All in all, camp pedagogy is a socio-pedagogical and leisure-pedagogical-rooted, open-ended, non-directional, situational, community-based, activity-based, laissez-faire, nature-close, non-performance-oriented, learning-like educational area.

KEYWORDS: camp pedagogy, hidden curriculum, extracurriculum, hidden extracurriculum

BEVEZETÉS

Az iskolán kívüli (nyílt) tanulási terek – mint nevelési terepek – világa méltatlanul kívül esik a neveléskutatás fősodrán, az extracurriculumok vizsgálatára kevés erőforrást összpontosítunk. Holott az itt zajló közösségi és egyéni tanulási folyamatok esetében is érvényes célkitűzés – a sokat kutatott iskolai folyamatokhoz hasonlóan – a „mélyrétegek” elemeinek és tulajdonságainak vizsgálata. Az extrakurrikuláris terepeken hétköznapi gyakorisággal tapasztalunk olyan jelenségeket – egyéni és csoportos fejlődésbeli dinamikai váltásokat, a motiváltság bakugrásait, jelentésteli, sokszor váratlan érzelmeket, a közösségi kommunikáció transzformálódását – amelyek megvalósuló és meg nem valósult pedagógiai funkciókra, illetve bizonyos hatások manifeszt, rejtett és látens jellegére utalnak. Azt állítjuk, hogy a pedagógiai kontextusban szervezett extracurriculumok – főképp és inkább az iskolán kívüliek – esetében is tetten érhetőek olyan *rejtett tanulási célok és eredmények*, amelyek – az iskolai hidden curriculum, azaz „rejtett tanterv” mintájára – a *hidden extracurriculum* fogalmával írhatóak körül. Úgy hisszük, a fogalom és annak alábbi megközelítése hasznos vitákhoz nyit teret az iskolán kívüli tanulási terepek világában történő tanulás, illetve az ott érvényesülő nevelődési hatások megítélése körül.

Az extracurriculumok megvalósításának egyik kiemelt terepe a táborok. Mit is tekinthetünk ma tábornak, táborozásnak? Melyek a táborozás pedagógiájának alapvetései, mely neveléstudományi területek része, s melyekkel áll szoros kapcsolatban? Hogyan klasszifikálhatóak a táborok? Ezeket részletezzük alább.

A táborozás definíciós kérdései

Többnapos és intenzív együttlét

Az alvás olyan, jobbra naponta ismétlődő rutin, amelynek egyéni vagy közösségi mivolta alapvetően átalakítja a társas teret. Egészen más a viszonyrendszer egy olyan térben, ahol akár hosszabb, de napközbeni, vagy akár esti-éjszakai tevékenység folyik ottalvás nélkül, és egy olyanban, ahol az este után az ébredés is a társas térben történik. A hangsúly itt tehát nem az éjszakán, hanem az alváson van, amely esetben az egyén hajlandó tulajdonképpen legvédtele-

¹ Dr. Nagy Ádám habil. PhD. adam@nagydr.hu,

nebb állapotát megosztani másokkal. Az alsó időbeli korlátja a táborozásnak a kétnapos keret. A napközis táborokat pedig a fentiek miatt értelemszerűen inkább a napközbeni szabadidős ellátás részének, mintsem tábornak tekinthetjük. Ezeknél az ottalvás hiánya miatt nem beszélhetünk a védtelenség, kitettség alapvető helyzetéről, hisz a résztvevők minden nap visszalépnek az otthoni komfortzónába. Egyéb táboron kívüli hatások is gyengítik a táborét, a folyamatos intenzívitás lehetősége szétporlad.

A többnaposság felső határát egy hónapos távlatban szabnánk meg, hiszen az ennél hosszabb együtt tartózkodás már közös életvitelt jelent.

Az intenzívitás az ébren töltött időbeli együttlétre vonatkozik, azaz a táborozás nem pusztán egy közös alvás (vö.: gyerekotthonok, kollégiumok vagy munkásszállások), ahonnan aztán mindenki megy a „dolgára”, hanem az ébren töltött időben történő közös tevékenység. Ez alatt tulajdonképpen egy sajátos, sokszor legalább részben a résztvevők alkotta szabályokkal működő, időben és térben határolt minitársadalom épül fel, amelyben a korábbi szerepek fontossága lecsökken (ha nem is mindig teljes a tabula rasa). Ez kijelöli a táborozás létszámbeli korlátját is: 150-200 ember feletti létszám már nem képes nagyobb csoportként sem viselkedni, az interakciók során elvész a személyesség, az ismeretségek nem tudnak teljessé válni, emiatt pedig az interakciók lezárása is megszűnhet. (Egy fesztiválon vagy sok száz fős rendezvényen például már nem szükséges kezelni azt a helyzetet, ha valakinek nehézséget okozok, például összekoszolom a törölközőjét, véletlenül berúgom a cipőjét a bokorba stb.). Nem véletlen, hogy az ún. „nagyáborok”, jamboreetől Csillebércen és Tatán át, Fonyódon keresztül, Zánkáig valamilyen rendszerben tagolták az együttlét csoportjait, nemzetek, megyék, szakágak stb. szerinti altáborokra. Az eddig tárgyalt kritériumok szerint táborozásnak számít az erdei iskola is (amely sok más kritérium szerint nem fér bele a kategóriába). Ez nem csoda, hiszen pedagógiai fejlesztő közegként kiemelten kezeli a közösségformálást, az alkotást, a kooperációt és a tevékenység alapúságot.

Jellemző, de nem feltétlen szükséges, hogy az ellátást, azaz minimálisan a szállást és étkezést a tevékenységet szervező nyújtsa. Az intenzívitás erősebb lehet egy önellátásra berendezkedő nomád táborban, ahol például a résztvevők maguk hozzák a sátrat és építik fel a sáttortábort.

Otthontól eltérő és élményszerző jelleg

A táborozáshoz szükséges kilépni a saját komfortzónából mind fizikai (nem saját ágyban alvás, idegen fizikai környezet, önellátás, öfenntartás bizonyos keretek között, sátorverés, krumplipucolás stb.), mind társas értelemben (eltérő szabályok, eltérő intimszféra). Nem feltétlen, de kívánatos, hogy a tábor helye a lakóhelytől (a településtől) eltérő legyen. (A hűvösvölgyi gyerekvasutas táborhely például budapesti gyerekvasutasoknak is nyújt nyári táborozási lehetőséget, de hasonló példa a Hárshegyi úti Cserkészpark is). Az eltérő lakóhely nem feltétlenül jelent természeti környezetet (bár ez kétségkívül gyakori és hasznos táborhelyszín).

A szabadidős programszolgáltatásba oltott pedagógiai cél (azaz a tábor „rejtett tanterve”)

A táborozást egyfelől alapvetően a pedagógiai célzat különbözteti meg más szabadidős tevékenységtől (például a fesztiváloktól), másfelől szabadidős szolgáltatás-jellege azt is jelenti, hogy keretei közt nincs iskolaszerű oktatás, illetve deklarálja a szabad választhatóságot [1], az önkéntes csatlakozás lehetőségét.²

² Persze problémás, ha egy táborozás során valaki minden tevékenységből kimarad, de egyfelől, ha néhány programelemet kihagy, az nem okozhat katasztrófát (hiszen azzal is ez történik, aki esetleg elrontja a gyomrát vagy kificamítja a lábát), másfelől a befolyásolás eszközei meglehetősen korlátozottak. Azok kényszerítő jellegűek nem lehetnek, csakis motiváción alapulhatnak.

Egy táborban mindenképp a szokásostól eltérő és intenzív szocializációs folyamatok zajlanak (élményalapú tevékenységek során zajló közösségképződés, a valóságtól eltérő szereprepertoár kialakítása stb.). A pedagógiai, fejlesztő célzat abban áll, hogy ezt a spontán folyamatot – amely a fejlesztő célzat hiányában is végbemegy – mederbe terelje, mert az mindenképp utat talál magának, csak nem mindegy, hogy építve vagy rombolva. Az utóbbi esetre példa lehet *A legyenek ura* vagy James Dashner trilógiája, *Az útvesztő (Maze Runner)*, illetve az ezekben megjelent kortárs csoportbani szerepalkotások, történések. Ebben az értelemben az egyik legfontosabb, nem feltétlenül deklarált, *indirekt* fejlesztési cél a közösség kialakulásának támogatása. Indirekt, mert nem mi, táboroztatók építjük a közösséget, inkább az élményadás kerekeit biztosítjuk, segítve ezzel az az élményfeldolgozást (mert az élmény magában a táborlakásban jön létre), az önállóságot, az újfajta szereptanulást és egyebeket. Ugyanakkor az élmények hatása *rejtettnek* is mondható, hiszen a megcélzott mechanizmusok működését csak a csoport fejlődésével, a dinamika tanulmányozásával észlelhetjük egyáltalán.

Ez utóbbi gondolatra hosszabban kitérnénk. Annak alapján ugyanis nem nehéz észrevenni, hogy minden tábor, még a deklaráltan terápiás célú táborokat is, átszövi a fent leírt nem deklarált, illetve rejtett fejlesztési cél- és hatásrendszer. A tábor deklarált célja *mindig* más, mint nem deklarált célja, sőt, a kettő egymástól független. Egy lovastáborban a gyerekek deklaráltan lovagolni tanulnak, a nyelvi táborban angolul, a saktáborban sakkozni – ez a cél jelenik meg a szórólapon. Azonban nem ezek, hanem *a nem deklarált pedagógiai célok és a mederbe terelt rejtett hatások különböztetik meg* a táboroztatást más szabadidős tevékenységektől (például az üdültetéstől), amelyek ezen fejlesztési célokat nem ambicionálják. E célok és hatások a tábor megkülönböztető jegyei. Ugyanakkor jellege miatt azonnal felmerülhet, hogy ez egyben tulajdonképpen a tábor „rejtett tanterve”, vagyis – az iskolai tantervi tevékenység hidden curriculumának mintájára [2] [3] – *a hidden extracurriculum*.

Mindjárt szögezzük le, hogy a „rejtett tanterv” és a *hidden extracurriculum* nem feleltethető meg tükörképszerűen egymásnak. Bár mindkét pedagógiai közeg esetében a felszínen deklarált célt találunk (hol egyértelműen pedagógiait, mint az iskolában, hol jobbra pedagógiait³, mint a táborban), és bár mindkét folyamat lényegi eleme a felszín alatt zajló szocializációs folyamat, *a táborokban ez jóval több, mint meg nem tervezett, de bekövetkező hatás*. A hidden extracurriculum értelmezésével egy következő tanulmányban külön foglalkozunk.

Nem része a tábor meghatározásának a gyermek- és ifjúsági célzat, előfordul ugyanis – bár nem jellemző – a más korosztályokat mozgósító táborozás is. Gyermek- és ifjúsági táborozásnak az ezen korosztályok és kísérőik számára szolgáló táborokat tekintjük.

„A munka a gyermeki öngazgatás fő tényezője” – mondja Sackij [4 pp. 216], ennek ellenére ugyancsak nem tartozik meghatározásunkhoz a settlement vagy a munkaiskola. A táborozás gyökerei bármennyire is kapcsolódnak hozzájuk, ezek mégsem tekinthetők tábornak, ugyanis állandóságuk miatt megszokott környezetté válnak a résztvevők számára.

Összegezve a fenti egyedi jellegzetességeket, a *táborozás: többnapos, intenzív (1), otthontól eltérő helyszínen zajló és ilyen élményszerzésre alapuló (2), rejtett hatásokkal számoló pedagógiai célt is tartalmazó szabadidős programszolgáltatás (3)*.

Tábortipológia

Miután meghatároztuk a táborozás és a táborpedagógia fogalmát és helyét, a következő lépés előbbi belső szerkezetének feltérképezése. Ez ügyben sokféle besorolás érhető el [5] [6] [7]; [8] [9] [10]. A felosztások valóban sokrétűek, de egyik sem valamifajta logikailag indokolható dimenzionálás szerint osztja fel a táborokat, ezért itt, bár alapul vesszük őket, részletezé-

³ A saktáborok, angol nyelvi táborok, falmászótáborok deklarált pedagógiai célokat tűznek maguk elé, míg egy építőtáborban nem tanulásközpontú a deklarált cél, bár a résztvevő a tábor végén vélhetőleg ázni is megtanul.

süktől eltekintünk. Arra teszünk kísérletet, hogy a *nyílt cél; célcsoport; résztvevők; szerkezet; idő; hely; egyéb releváns dimenziók* hetes felosztása szerint alkossunk egyfajta tábortipológiát.

A tábor nyílt célja szerinti besorolás

Miképp korábban említettük, a táborozás egyik sarkalatos tulajdonsága annak (legalább) látsens pedagógiai, fejlesztő célja. Emellett a táborok a felszínen igen sokrétű célokat tűzhetnek ki maguk elé. Alább e céltípusok mentén próbáljuk csoportosítani a táborokat

- *Konkrét projektcélokat megvalósító táborok.* Ilyenek lehetnek a tábor végére valamifajta kézzelfogható feladatot elvégző táborok (pl. egy színelőadás létrehozásának, egy épület renoválásának, egy régészeti emlék feltárásának célját kitűző, vagy diák-idénymunka környezeteként megvalósuló táborozás).
- *Tematikus táborok.* Ezek a táborok adott témakeretbe helyezik magukat, és azon keresztül folytatnak fejlesztő tevékenységet. Lehetnek tárgyiasultabbak (pl. lovas-, angol-, bridzs-, vöröskeresztes, környezetvédelmi, tanulmányi tevékenységgel összefüggő, művészeti, sport-, KRESZ- vagy valamilyen hobbitevékenységet keretül választó), de lehetnek kevésbé tárgyiasult témához kötődő (pl. önismereti-kommunikációs, vezetőképző, nemzetközi csere- vagy vállalkozói ismeretekeket bemutató) táborok.
- *Szabadidős táborok:* elsősorban üdülés jellegű táborozás, amely a résztvevők pihenését helyezi előtérbe, s ahol a konkrét, deklarált célok kevésbé jelennek meg. Természetesen az ilyen tábortípusban sem csak unatkozás folyik, akár komoly szabadidős programkínálat is megjelenhet, de az kevésbé áll össze egységes tematikává.

Célcsoport szerinti besorolás

Itt alapvetően négy olyan csoport különböztethető meg, amely táborozási értelemben megcéllozható, s a dimenzionálás alapja az első három esetben a kor.

- *Felelős gyermekkorúak.* A biológiai érést tartó időszakban lévők esetében leginkább a játékokkal, szerepjátékokkal elérhető célcsoport.
- *Serdülők.* A biológiaiérés után, az identitáskeresés időszakában lévők főként önreflexiós, önismeret-fejlesztési helyzetekkel megszólítható célcsoport.
- *Fiatal felnőttek.* Aktuális életfeladatuknak megfelelően elsősorban a jövőtervezés témájával bevonható célcsoport.
- *Szűkebb célcsoportok.* Például hátrányos helyzetű fiatalok, beteg gyerekek. Miként a közoktatásban, itt is fontos kérdés az együtt-táboroztatás problematikája.
- Elképzelhetőek más célcsoportok is (felnőttek, apukák, családok, munkanélküliek, óvodás korúak⁴ stb.) azonban a résztvevők profilja alapján azt látjuk, hogy leginkább az ifjúsági korosztályok táboroznak.

Résztvevők kapcsolódása szerinti besorolás

E dimenzió meglehetősen egyszerű.

- *Korábban már létrejött csoportok.* Ez esetben egy régebről, illetve korábbi táborozásról már jórészt egymást ismerő csoportról van szó (pl. osztály, tavalyi hasonló összetételű tábor).

⁴ Bár az ő esetükben erősen vitatható a családról történő ilyen korai leválasztás szándéka.

- *Új közösségek.* Ez esetben a csoport tagjainak nagy része a táborozás során találkozik először vagy ismeri meg a másikat mélyebben.

Az átváltozás dimenziója

Ide a táborozás azon dimenzióját soroljuk, amely megmutatja, mennyire szándékoznak a tábor működtetői kiszakítani a résztvevőt a mindennapokból. Mennyire alkot sajátos szabályokat, rituálékat, kereteket a táborszervező vagy a tábori résztvevők összessége, illetve mennyiben marad meg a tábor a hétköznapi táborra illesztett szokásainak, viselkedésmódjának, formuláinak talaján. „A rituáléknak, a rítusoknak nagyon fontos szerepük van az összetartozás érzésének kialakulásában, a dolgok megkezdésének, lezárásának átérzésében. Igen sokat veszítünk egy tábor hangulatából, ha nem figyelünk oda ezekre a látszólag (a programhoz képest) kevésbé fontos mozzanatokra. [...] A keretmese köré szervezett táborokban [...] egy történetbe, szituációba, korszakba helyezkedünk bele. [...] Ennek talán a legismertebb megnyilvánulásai az indiántáborok, [...] de lehet ez mesetábor, lovagtábor, reneszánsz tábor, lakatlan sziget, olimpiai tábor, az adott év világszinten is fontos eseményéhez kötött tábor stb. Aki már részt vett ilyenben, nyilván egy életre szóló élménynek lehetett a részese. [...] Az itt eljátszott szereplő neve sokakat egy életen át elkísérő becenév marad” [8]. E dimenziót tekintve egy olyan skála vázolható fel, amelynek:

- egyik végén a teljesen hétköznapi előírások,
- a másik végén a lehetőség szerint maximálisan újraalkotott szabályrendszer szerepel.

A tábor ideje szerinti besorolás

E dimenzió is egyszerűnek tűnik:

- nyári táborozások (ezek a leginkább jellemzőek);
- az ettől eltérő időben rendezett táborok (téli táborok, őszi és tavaszi erdei iskolák).

A tábor helye szerinti besorolás

A tábor helye szerint megkülönböztetünk:

- állótáborok;
- mozgó táborok (ez esetben a szálláshely a tábor időtartamán belül változik; itt leginkább a gyalogos, vízi vagy kerékpáros táborok jellemzőek).

Pedagógiailag releváns további dimenziók

Ilyen például a tábor időtartama szerint (pár napostól a több hetesig) vagy a résztvevők száma szerint (pár főtől kétszáz főig) történő besorolás.

Pedagógiailag kevésbé releváns dimenziók

Bár infrastrukturális és szervezetelméleti szempontból fontos, de pedagógiailag talán a fentieknél kevésbé lényeges szempontokat nem soroltunk be a dimenzióhalmazba. Ilyenek például a szállás minősége (sátor vagy telepített tábor), az étkezés szerinti klasszifikáció (azaz hogy milyen speciális igényeket képes kiszolgálni a tábor), vagy a szervező (iskola, diákönkormányzat, civil szervezet, művelődési intézmény, önkormányzat, egyesület) jellege szerinti besorolás.

Társterületek

A táborpedagógiának mindenképp fontos pedagógiai partnere az élménypedagógia, a környezetpedagógia, az animáció és a szabadidő- és szociálpedagógia.

- A szociálpedagógia és a táborpedagógia közös jellemzője a nyílt tanulási terek alapján történő megközelítés.
- A szabadidőpedagógiával közös a napi, heti és éves szabadidős ciklusokban történő gondolkodás.
- Az élmény- és táborpedagógiában közös a komfortzónától való eltávolodás, az intenzív együttlét mással nem pótolható sajátossága, amikor is nincs „regenerációs időszak” a többi jelenlétől.
- A környezet- és táborpedagógiában elsősorban a természeti, de a társadalmi-gazdasági és technikai környezettel való szimbiotikus viszony a kapocs, hiszen a táborok jórészt az épített fizikai környezeten túl, de legalábbis annak peremén helyezkednek el, s ilyen módon a környezet- és a táborpedagógiának van egyfajta rousseau-i, „vissza a természethez” romantizáló gyökere, elegánsabban fogalmazva ökológiai szemléletű konstruktivista tanulási elképzelése.
- A korszerű, a nagyközösségi totalitásokat hirdető ideológiától mentes táborpedagógia és a non-direktív alapokon álló animáció az egyén mellett a kisközösségeket állítja szemléletének központjába, a társadalom (át)alakulását a közösségek és a társadalmi környezet viszonyában tudja elsődlegesen megragadni. A kisközösségi aktivitás mindkét esetben azt a látens célt hordozza, hogy fellépjen az elidegenedés, a manipuláció, a kirekesztés tendenciáival szemben.

Összességében a táborpedagógia szociálpedagógiai és szabadidő-pedagógiai gyökerű, az animációval és az élmény- és környezetpedagógiával rokon, nyílt végű, non-direktív, szituatív, kisközösségi alapú, tevékenységalapú, laissez-faire, természetközeli, nem teljesítmény-orientált, tanulási jellegű pedagógiai terület.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] Nagy Ádám (2013): Szocializációs közegek, *Replika* 83. szám
- [2] Szabó László Tamás (1999): *A „rejtett tanterv”*, in Meleg Csilla (szerk): Iskola és társadalom II., Pécs: JPTE Tanárképző Intézet Pedagógia Tanszéke
- [3] Szabó László Tamás (1988): *A „rejtett tanterv”*, Budapest: Magvető
- [4] Sackij, Stanyiszlav (1997): *Az első kísérleti állomás* in Trencsényi László (szerk): Korok, gyerekek, nevelők: szöveggyűjtemény, Budapest: Okker Kiadó
- [5] Bodor Tamás (2006): *Táborszervezés, táborvezetés ifjúságsegítőknél és érdeklődőknek*. Szombathely: Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ
- [6] Bodor Tamás (2014): A helyi ifjúsági munka és az ifjúsági szolgáltatások tere. In: Nagy Ádám, Bodor Tamás, Domokos Tamás, Schád László: *Ifjúságügy*. Budapest: ISZT Alapítvány
- [7] Dorka Péter (é.n.): *Táborszervezés, vezetés, természetjárás, túrázás*. Letöltés: http://www.jgypk.hu/tamop13e/tananyag_html/tananyag_reki_1/index.html, letöltve: 2019.02.25.
- [8] Mandák Csaba (2010): *Táborok-intézményesült ifjúságsegítői szolgáltatásformák*. In Földi László, Nagy Ádám: *Ifjúságügy, ifjúsági szakma, ifjúsági munka módszertani kézikönyv*. Mobilitás, Új Mandátum, Budapest: Excenter
- [9] Tóth Ákos (2015): *Táborozási ismeretek*, <http://tamop-sport.ttk.pte.hu/tananyagfejlesztes/alternativ-kornyezetben-uzheto->

mozgasformak/taborozasi-ismeretek, letöltve: 2019.02.25.

- [10] Heimann Ilona (2006): A táborozás. In: Heimann Ilona, Lénárd Sándor, Mészáros György, Rapos Nóra, Trencsényi László: *Iskolán kívüli nevelés – A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése*. Bölcsész Konzorcium, ELTE PPK Neveléstudományi Intézet, Budapest. Letöltés: <http://mek.nif.hu/05400/05462/05462.pdf>, letöltve: 2019.02.25.